

**Nastavak procesa Ženskog suda nakon Sarajeva
Maj 2015.
Aktivnosti vezane za Ženski sud-feministički pristup pravdi**

Izveštaj maj 2015. – februar 2016.

Sarajevo, 7.-10. maja: Prvi ženski sud na teritoriji Evrope, održan je u Sarajevu, od 07. do 10. maja 2015. godine, u organizaciji 10 ženskih grupa sa prostora bivše Jugoslavije (Pokret Majke enklava Srebrenica i Žepa, Fondacija Cure, Sarajevo, Bosna i Hercegovina, Centar za žene žrtve rata, Centar za ženske studije, Zagreb, Hrvatska, Centar za žensko i mirovno obrazovanje Anima, Kotor, Crna Gora, Savet za rodnu ravnopravnost, Skopje, Makedonija, Ženski lobi, Ljubljana, Slovenija, Centar za ženske studije i Žene u crnom, Beograd, Srbija). Na Ženskom sudu u Sarajevu u **36** svedokinja iz svih zemalja bivše Jugoslavije (Bosna i Hercegovina, Crna Gora, Hrvatska, Kosovo, Makedonija, Slovenija i Srbija) svedočilo je u pet sesija o svim vrstama nasilja, nepravdi, zločina, kako u ratnom tako i posleratnom periodu. Ženskom sudu je prisustvovalo više od **500** osoba iz svih zemalja bivše Jugoslavije, ali i iz: Argentine, Alžira, Palestine, Izraela, SAD, Španije, Italije, Švedske, Austrije, Belgije, Velike Britanije, itd.

Završni događaj u Sarajevu nije kraj procesa, već naprotiv, podsticaj da se iz feminističke perspektive nastavi sa kreiranjem novih modela pravde. To je obaveza pre svega prema svedokinjama, ali i izraz naše odgovornosti prema ogromnom teretu nedavne prošlosti. Žene u crnom su u proteklih pet godina bile nositeljke programskih aktivnosti u vezi sa Ženskim sudom, što i nastavljaju da budu u nastavku procesa.

I Feministička etika brige – podrška svedokinjama

1. Regionalni susreti svedokinja – održani nakon završnog događaja u Sarajevu (7-10. maj).

Regionalni susreti svedokinja su deo nastavka procesa Ženskog suda tako da su održani sledeći susreti:

- **10. i 11. maj, Đulići i Srebrenica:** Odmah nakon završnice Ženskog suda, svedokinje i učesnice ŽS iz područja Podrinja, aktivistkinje ŽuC-a i grupa međunarodnih učesnica (SAD, Alžir, Španija) putovale su zajedno iz Sarajeva do raznih mesta u Podrinju. Ovaj 'ženski karavan' predstavljao je čin uzajamne podrške i solidarnosti. Potom je održan radni sastanak u Đulićima, selu naseljenom pretežno od udovica (čiji su muški srodnici – oko 700 - ubijeni od strane srpskih oružanih formacija početkom juna 1992. godine). Svedokinje iz ove regije su istakle žensku solidarnost i jačanje mreže svedokinja ŽS kao jedan od najvažnijih učinaka ŽS.
- **11. maj, Potočari/Srebrenica:** Zajednička poseta Memorijalnom centru u Potočarima, gde se svakog 11 u mesecu sastaju žene – srodnice ubijenih u genocidu u Srebrenici. Tamo je bio susret kako sa Majkama Srebrenice tako i sa svedokinjama ŽS iz ove regije.
- **25. i 31. maj, Đulići i Klisa** (Bosna i Hercegovina): Susreti aktivistkinja Žena u crnom iz Beograda sa svedokinjama iz ove regije. I na ovim sastancima su svedokinje razmenjivale utiske o završnom događaju u Sarajevu. Najvažnije tačke svedokinja o tom događaju: događaj je podstakao zbližavanje žena izvan državnih granica i etničkih barijera, događaj je

promenio dominantne narative/verzije o ratu na prostoru bivše Jugoslavije, ojačao solidarnost među žrtvama – povezivanje odozdo, zajednički rad, itd.

19. i 20. jun, Vrnjačka banja, Srbija: Učestvovalo je 20 žena (svedokinje iz Srbije, iz BiH i iz Crne Gore, kao i organizatorke ŽS iz Mreže Žena u crnom Srbije).

Na ovom radnom sastanku razgovarale smo o sledećim pitanjima:

Umetničko-aktivistička prezentacija ŽS: Razgovor i zajedničko osmišljavanje dokumentarnog filma o Ženskom sudu (Sarajevo, 7.-10. maj); u koordinaciji profesionalnih filmskih radnica svedokinje su iznele predloge i sugestije o strukturi, sadržaju dokumentarnog filma.

Utisci i očekivanja od završnice ŽS u Sarajevu: Učesnice su iskazale da se radi o 'istorijskom događaju – na individualnom i kolektivnom nivou', očekivanja su u potpunosti ispunjena, organizacija je bila 'odlična'.

Što se tiče **feminističkog pristupa pravdi**, svedokinje smatraju da je ŽS ponudio nove modele pravde iz rodne perspektive zato što su svedokinje bile subjekti pravde, zato što su ŽS osmislile i pripremale aktivistkinje zajedno sa svedokinjama. Smatraju da je ŽS novi model tranzicione pravde organizovan na horizontalnoj osnovi i 'najdemokratskijem mogućem procesu to je odličan i nov model, važan za sve nas...'

Što se tiče nastavka procesa ŽS, učesnice ovog susreta su iznele konkretne predloge, od kojih navodimo sledeće:

- *Susret svedokinja u Tivtu*, 25, 26. i 27. septembar 2015. - zajedničko promišljanje završnice ŽS (ukoliko budu pronađena sredstva),
- *Ženska knjiga svedočenja* – sa završnice u Sarajevu, kao i o nastavku procesa ŽS,
- *Dokumentacija i arhiva ŽS*,
- *Feministički diskusioni kružoci* – zajedničko učenje, produbljivanje znanja o feminizmu, feminističkoj etici odgovornosti, alternativni modeli pravde, itd.
- *Putujuća promocija filma* po raznim gradovima (Srbija, Crna Gora, Bosna i Hercegovina) uz učešće svedokinja, organizatorke, aktivistkinja; Napraviti „paukovu mrežu“ aktivistkinja koje će se baviti promocijom i logistikom filma unutar mreže ŽUC-a.
- *Okrugli stolovi i debate* – o ŽS
- Uzajamne posete svedokinja, itd.

Tivat, Crna Gora, 24.-28. septembar

Na regionalnom sastanku svedokinja održanom u Tivtu (24.-28.) septembar učestvovalo je trideset (30) žena, od toga je bilo devetnaest (19) svedokinja, a ostalih jedanaest učesnica su bile organizatorke ŽS, terapeutkinje, predstavnice fondacija (UN Women) i jedna istraživačica:

- **Bosna i Hercegovina** : svedokinje - Suvada Selimović (Đulići), Šaha Hrustić (Klisa), Reiha Avdić (Tuzla) Šehida Abdurahmanović (Srebrenica); ostale - Jadranka Miličević (Fondacija „Cure“), Mira Vilušić (Horizonti, Tuzla) i Lejla Mamut (UN Women, Sarajevo)

- **Crna Gora:** svedokinje (Zaga Matović, Nikšić), Anka Vukićević (Nikšić), Sabina Talović (Pljevlja); Ljupka Kovačević (Anima, Kotor)
- **Hrvatska:** svedokinje – Milica Miladinović (Zagreb), Marica Šeatović (Novska), Jelena Baketa (Vukovar), Ljubica Anđelković (Novigrad), Jovanka Carević (Zagreb); ostale - Nela Pamuković (Centar za žene žrtve rata, Zagreb), Marijana Senjak (Zagreb)
- **Makedonija:** svedokinja – Marionka Atanasovska (Veles) i Savka Todorovska (SOŽM, Skopje)
- **Slovenija:** svedokinja - Mirjana Učakar (Ljubljana)
- **Srbija:** svedokinje – Binasa Džigal (Priboj na Limu), Nadežda Kostić (Kruševac), Lidija Radičević (Kraljevo), Mirjana Mijailović (Leskovac), Marija Kovačev (Novi Bečej); ostale: Jelena Marković, Ljiljana Radovanović i Staša Zajović (Žene u crnom, Beograd).

Na sastanku je učestvovala i *Janine Clark*, Univerzitet u Birminghamu, Velika Britanija.

Na ovom sastanku organizovane su brojne aktivnosti (radionice, diskusije, individualne i kolektivna terapija, projekcije filmova, rekreativne aktivnosti, itd.).

Radionice i debate – neki najvažniji naglasci:

Razmena utisaka o završnici ŽS u Sarajevu (*Šta ti je bilo najvažnije na ovom događaju? Kako je Ženski sud uticao na tebe lično? Kako je uticao na tvoju organizaciju, zajednicu?*).

Navodimo najučestalije stavove:

- *Svedokinje smatraju da je završni događaj bio odlično organizovan – iznad očekivanja,*
- *Važno je učešće u procesu ŽS, kao i završnici ŽS,*
- *Saosećanje sa patnjama i nepravdama koje su doživele druge žene na prostoru bivše Jugoslavije – jednako uvažavanje patnji svih žena,*
- *Prijateljstvo među ženama – zajednica hrabrih žena,*
- *Nepravda i bol su izašli iz sfere ličnog i postali, putem ŽS, deo društvene javnosti i kolektivnog pamćenja,*
- *Menjanje dominantnih narativa o ratovima na prostoru bivše Jugoslavije – ublažavanje osećanja krivice kod žena iz Srbije zbog agresorske politike srpskog režima*

Što se tiče podrške svedokinjama, uglavnom su govorile o podršci užeg okruženja, pre svega porodice, organizacije. Međutim, najveći deo učesnica smatra da je javna podrška Ženskom sudu nedovoljna, da se o ŽS malo zna izvan naših porodičnih/aktivističkih zajednica. Učesnice iz svih zemalja bivše Jugoslavije su navodile brojne prepreke, od kojih je najčešća: *nekažnjivost na nivou države i društva, u svim sredinama postoji veliki broj nekažnenih zločina i zločinaca – to izaziva ogroman strah, neizvesnost, frustracije.*

Što se tiče feminističkog pristupa pravdi, svedokinje smatraju da je Ženski sud je dao doprinos feminističkom pristupu pravdi zato što su:

- *Svedokinje su stvorile prostor slobode, svedokinje su akterke celog procesa – to se i u ispoljilo u uzajamnoj podršci, zajedničkom radu sa aktivistkinjama, ekspertkinjama,*
- *ŽS je stvaranje drugačije istorije, prostora za preispitivanje dominantnog narativa o ratovima, o uzrocima rata u bivšoj Jugoslaviji,*
- *Demokratski, horizontalni karakter celokupnog procesa, itd.*

Feministički kodeks – diskusija o saglasnosti o objavljivanju svedočenja a postignuta je saglasnost sa svedokinjama o ovom važnom segmentu.

Zajedničko promišljanje o događajima u regiji – svedokinje su govorile protiv zloupotrebe godišnjica zločina i žrtava u nacionalističko-militarističke svrhe (20 godišnjice genocida u Srebrenici i drugih komemoracija) od strane političkih elita, predstavnika međunarodne zajednice, ali i nekih predstavnika/ca udruženja žrtava. Pri tom su iskazale neophodnost učešća zajednice žrtava u svim pripremama za komemorativne skupove, a posebno za nastavak stvaranja alternativnih modela pravde – nastavak procesa Ženskog suda.

U radionici **Plan budućih aktivnosti** – preporuke, predlozi, dogovori za nastavak procesa Ženskog suda u narednom periodu, učesnice su navele:

- *Feministička etika brige* -kontinuirana psihološka podrška svedokinjama,
- Organizovati konkretnu pravnu pomoć svedokinjama,
- *Organizovati 'male' ženske sudove* – o konkretnim problemima iz svih aspekata života žena,
- *Permanentno obrazovanje* – feministička politika proizvodnje znanja, zajedničko učenje, sticanje novih znanja,
- *Ženska strana svedočenja* – publikacija, priprema materijala
- *Umetničko-aktivistička prezentacija ŽS* – film o ŽS, itd.

Građanska hrabrost i odgovornost - Na ovom sastanku organizovane su projekcije sledećih filmova – dokumentarih i igranih:

Heroji bitke za ranjenike: film govori o primerima ljudskosti u Goraždu tokom rata u BiH, od 1992. do 1995. godine, u produkciji Nezavisnog društva novinara Vojvodine

Nikada nećemo zaboraviti genocid u Srebrenici – doku-filmovi Žena u crnom u sklopu obeležavanja 20 godišnjice genocida

Ženski sud u Sarajevu - dokumentarni filmova i ostalih dokumentarnih materijala, fotografije sa ŽS u Sarajevu

Feniks/Phoenix - nemački igrani filma o ženi koja je preživela nemački koncentracioni logor.

Nakon svakog od navedenih filmova održane su diskusije.

Ovaj sastanak su organizovale Žene u crnom Beograd uz podršku: Anima, Kotor i Fondacija CURE iz Sarajeva.

Vrdnik, 3.-6. decembar

Na regionalnom sastanku svedokinja održanom u Vrdniku, 60 km od Beograda učestvovalo je dvadeset pet (25) žena, od toga je bilo petnaest (15) svedokinja, a ostalih 10 učesnica su bile organizatorke ŽS i dve terapeutkinje:

Bosna i Hercegovina: svedokinje - Suvada Selimović (Đulići), Šaha Hrustić (Klisa), Rejha Avdić (Tuzla) Šehida Abdurahmanović (Srebrenica); Nura Mustafić (Srebrenica), Refija Alić (Srebrenica), Kadefa Rizvanović (Srebrenica), Zumra Šehomerović (Sarajevo), ostale - Jadranka Miličević (Fondacija „CURE“), Mira Vilušić (Horizonti, Tuzla)

Crna Gora: terapeutkinja Ljupka Kovačević (Anima, Kotor)

Hrvatska: svedokinje – Jelena Baketa (Vukovar) i Milica Miladinović (Zagreb)

Srbija: svedokinje – Binasa Džigal (Priboj na Limu), Nadežda Kostić (Kruševac), Lidija Radičević (Kraljevo), Mirjana Mijailović (Leskovac), Marija Kovačev (Novi Bečej); Rosa Jakovljević (Bela Reka), ostale: Violeta Đikanović, Ljiljana Radovanović i Staša Zajović (Žene u crnom, Beograd)

Rezime debata i radionica:

Feministička etika brige – zajednička sesija u koordinaciji terapeutkinja: Ljupke Kovačević i Mire Vilušić

Tokom ove sesije svedokinje su govorile o motivacijama za učešće u nastavku procesa ŽS, a najčešći zajednički imenitelji su: zajedničko zalaganje za pravdu, prijateljstvo, solidarnost, uzajamna podrška, zajedničko sticanje znanja, itd.

Na radionici **Šta je za mene feminizam?**, koju je koordinirala je Svenka Savić, Filozofski fakultet Novi Sad,

Svedokinje su odmah na početku kazale da verovatno 'teorijski' ne poznaju feminizam, da ne znaju da li su feministkinje. Međutim, najčešće asocijacije učesnica u odnosu na feminizam su pokazale da odavno upražnjavaju feminizam na delu – u privatnoj i javnoj sferi, da za njih postoji mnoštvo vidova feminizma i feminističke borbe koja povezuje elemente rodnog, etničkog, klasno-socijalnog. Za svedokinje feminizam je: građanska neposlušnost, sloboda izražavanja, borba protiv svih vidova nepravdi i diskriminacija, obrazovanje za žene, ženska autonomija, itd.

Od govornog do zapisa – rad na tekstovima svedočenja - interaktivno predavanje koje je koordinirala Svenka Savić, a iz kojeg navodimo važne elemente:

- *Svedočenja žena su važan istorijski dokument:* svedočenja na Ženskom sudu ostaje zauvek zabeležena za istoriju i to je neprocenljiva vrednost za istoriju,
- *Žena je subjekt svoje priče, a ne objekt - žena mora dati saglasnost:* etičko pravilo koje se striktno poštuje u slučaju svedočenja sa ŽS,
- *Metod analize – intersekcionalnost, redakcija/uređivanje teksta,* itd.

U nastavku, u dve sesije svedokinje su, uz podršku organizatorke, pregledale tekstove svojih svedočenja, unosile određene izmene (tj. neznatna skraćivanja, tamo gde se fakti

ponavljaju...), komentarisale fusnote koje je unela radna grupa ŽuC-a, nakon čega su autorizavale tekst svedočenja. Nakon ove faze, radna grupa će uneti sve izmene i pristupiti redakciji tekstova svedočenja. Ovaj postupak se odvija u skladu sa horizontalnim i demokratskim karakterom celokupnog procesa organizovanja ŽS.

Imanina senka/Sombra de Imana (*Priča iz istoimene knjige autorke Veronik Tađo/Veronique Tadžo, književnice iz Obale Slonovača*)

Nakon čitanja navedene priče, u zajedničkom promišljanju pitanja istine, pravde, isceljenja u kojima se govori u tekstu, podstakla je žene na mnoštvo asocijacija, osećanja, sećanja, stavova, pitanja. Ukratko, pokazala je i značaj i osobenosti kulture sećanja za žene u različitim kontekstima, ali pre svega, zajednička iskustva žena u borbi za pravdu.

Razmena informacija o aktuelnoj političkoj situaciji u regiji – u ovoj diskusiji učesnice su naglasile da su zajednički imenitelji: *represija pozicijom i nad drugačije mislećim, atmosfera straha i nebezbednosti, manipulacija i zloupotreba genocida u Srebrenici, militarizacija, korupcija, beznađe, itd.*

O aktivnostima u vezi sa procesom Ženskog suda prethodnom periodu (od prethodnog regionalnog sastanka, septembar 2015.), govorele su: Jadranka Miličević (BiH), Ljupka Kovačević (Crna Gora) i Staša Zajović (Srbija).

Međunarodna iskustva na polju pravde i reparacija – slučaj Čile – Staša Zajović

Dogovori za naredni period: nastavak rada na ženskoj knjizi svedočenja, dokumentarnom filmu o ŽS, regionalni sastanci, promocije ŽS u lokalnoj zajednici, itd.

Projekcije igranih i dokumentarnih filmova:

Borba devojčica za obrazovanje, mir i pravdu - prikazana su dva dokumentarna filma, koja su izazvala divljenje prema borbi devojčica za pravo na obrazovanje:

- **Kakenija Ntaija: Devojka koja je htela da ide u školu** (Kakenya Ntaiya: A girl who demanded school, govor na TED forumu 2012. (SAD); trajanje: 15:16 minuta,
- Devojčica kojoj su talibani pucali u glavu - govor Malale Jusafzai (Malala Yousafzai) Ujedinjenim Nacijama, Njujork 12. jul 2013. (**Girl Shot in Head by Taliban, Speaks at UN: Malala Yousafzai United Nations Speech 2013**); trajanje: 19:35 minuta.
- **'Limunovo drvo' (Lemon tree)** - izraelski film u trajanju od 103 minuta. Govori o palestinskoj udovici koja mora da štiti svoj voćnjak, jer se u njen komšiluk doselio izraelski ministar odbrane. Film je takođe priča o odnosu između palestinske i izraelske žene.

Ovaj sastanak su organizovale Žene u crnom Beograd uz podršku Fondacija CURE iz Sarajeva.

2. Radni sastanci sa svedokinjama na nacionalnom nivou

Zajedničko promišljanje završnice ŽS – zajednička evaluacija, doprinos ŽS feminističkom pristupu pravdi, predlozi nastavka procesa ŽS...u ovom ciklusu učestvovala su svedokinje na ŽS, organizatorke, aktivistkinje koje su učestvovala u procesu ŽS

U ovom periodu održani su ciklusi debata u sledećim zemljama:

- **2. jul, Zagreb, Hrvatska** – u prostorijama Centra za ženske studije, prisustvovala su 22 žena, sastanak je organizovao Centra za žene žrtve rata iz Zagreba,

- **12. septembar, Vrnjačka banja, Srbija** – u okviru sastanka Mreže ŽuC-a održana je debata na kojoj su učestvovala 23 žene (svedokinje iz Srbije, Crne Gore, BiH), organizatorke i aktivistkinje.

- **1 i 2. novembar, Pljevlja, Crna Gora** – na ovom radnom sastanku učestvovalo je deset osoba (svedokinje iz Crne Gore, organizatorke ŽS); radile su na transkriptima svjedočenja na ŽS u Sarajeva, a takođe su razgovarale o jačanju mreže međusobne podrške, kao i o aktuelnoj situaciji u Crnoj Gori. Sastanak je održan u lokalnoj NVO Bonafide koja je ovaj sastanak organizovala zajedno sa Anima, Kotor.

8. januar, Zagreb – radni sastanak sa svedokinjama iz Hrvatske u Centru za žene žrtve rata, u Zagrebu. Na ovom sastanku uz podršku organizatorke (Nela Pamuković iz Centra za žene žrtve rata i Staše Zajović iz Žena u crnom Beograd) radilo se na tekstovima svjedočenja, dodavane su eke promene (neznatna skraćenja, kako se ne bi ponavljale neke činjenice), komentari u fus notama koje su dodavale Žene u crnom, odobrenje svjedočenja. Učesnice su takođe razgovarali o sledećim zajedničkim aktivnostima, političkoj situaciji itd.

3. Zajednički radni konsultativni sastanci – u ovom periodu održavani su operativni radni sastanci organizacija, ekspertkinja, aktivistkinja koje učestvuju u nastavku procesa ŽS:

- **21. jula, Podgorica (Crna Gora)**: radni sastanak u kojem su učestvovala Ljupke Kovačević (Anima, Kotor) i Staše Zajović (ŽuC)
- **24. jul, Beograd (Srbija)**: radni sastanak u kojem su učestvovala Daša Duhaček (Centar za ženske studije), Vesna Rakić-Vodinelić (predsedavajuća Međunarodnog sudskog veća) i Staša Zajović.
- **4. avgust, Zagreb (Hrvatska)**: radni sastanak u kojem su učestvovala Marijana Senjak (feministička terapeutkinja ŽS), Nela Pamuković (Centar za žene žrtve rata) i Staša Zajović (ŽuC).
- **4. septembar, Rijeka, Hrvatska**: radni sastanak Rade Iveković, filozofkinje i saradnice ŽS o sledećim pitanjima: priprema Ženske knjige svjedočenja, feminističkom kodeksu u vezi sa tekstovima svjedočenja na ŽS, itd.
- **6 i 7. septembar, Zagreb** – radni sastanak u kojem su učestvovala Marijana Senjak (feministička terapeutkinja ŽS, Nela Pamuković, Centar za žene žrtve rata, Zagreb i

Stasa Zajovic, ŽUC, Beograd. Na sastanku su dogovorene aktivnosti u vezi sa sledećem regionalnom susret svedokinja koji je održan krajem septembra 2015.

- **24. i 25. septembar, Tivat, Crna Gora** – radni sastanak na kojem su učestvovalе organizatorke regionalnog susreta svedokinja na ŽS (ŽUC, Beograd, Fondacija CURE, Sarajevo, Anima, Kotor, Crna Gora i Centar za žene žrtve rata, Zagreb.
- **5 i 6. decembar, Vrdnik, Srbija** – na ovim radnim sastancima učestvovalе su aktivistkinje Žena u crnom, Beograd, Anima Kotor, Crna Gora i Fondacija CURE, Sarajevo, BiH bilo je reči o nastavku procesa ŽS, o zajedničkim aktivnostima u narednom periodu.
- **Januar 2016**– Nekoliko radnih sastanaka na kojima su učestvovalе Žene u crnom iz Beograda i Centar za žene žrtve rata iz Zagreba. U ovom razdoblju organizovalе smo susrete sa svedokinjama iz Hrvatske, sastanke na kojima su učestvovalе: Staša Zajović i Vesna Teršelič, članica Međunarodnog sudskog veća Ženskog suda.

4. Radni sastanci Žena u crnom: Kao nositeljke programskih aktivnosti u nastavku procesa ŽS, održavale su radne sastanke (izveštajne aktivnosti, priprema publikacija, dokumentacije i arhive ŽS, priprema regionalnih susreta svedokinja, priprema Ženske knjige svedočenja, koordinacija radne grupe za izradu dokumentarnog filma o ŽS, itd.

II Zajedničko promišljanje završnice ŽS - Žene u crnom su održale dva radna sastanka radi zajedničke evaluacije:

- **15. maj, Kotor:** U organizaciji 'Anima' Kotor, uz učešće aktivistkinja ove organizacije.
- **20. maj i 10. juna Beograd:** Učestvovalе su organizatorke događaja - aktivistkinje ŽuC-a i srodnih organizacija, na ovim radnim sastancima učestvovalo je oko **40** žena iz Beograda, a sledeći sastanak (u okviru Mreže žena u crnom Srbije) održava se 11-13. septembra 2015. Na navedenim sastancima analizirani su učinci dosadašnjeg procesa ŽS, završnog događaja u Sarajevu, feministička perspektiva ŽS, budući planovi u okviru nastavka procesa ŽS, itd.
- **22. jul. Sarajevo:** Razgovor je održan u prostorijama udruženja "Pokret Majki enclave Žepe i Srebrenice" a učestvovalo je 10 žena (svedokinja, organizatorke, učesnica ŽS).

III Promocija Ženskog suda – lokalni, regionalni i međunarodni nivo

- 1. Promocija ŽS u aktivističkim grupama** – Aktivistkinje Mreže ŽuC-a koje su prisustvovalе završnom događaju u Sarajevu (maj 2015.) organizovalе su u svojim lokalnim grupama sastanke u vezi sa tim događajem i generalno sa feminističkim pristupom pravdi. Radi predstavljanja ŽS, korišćeni su materijali: doku-filmovi, leci, knjige o ŽS.

2. Predstavljanje /promocija ŽS - Leskovac, 17. novembar

Prezentacija je održana u Kulturnom centru Leskovca, u organizaciji Žena za mir iz Leskovca i Žena u crnom, Beograd. Događaju je prisustvovalo oko **40** osoba – aktivistkinja, ali i žena bez formalnog društvenog angažmana.

Promocija se sastojala od sledećih segmenata:

„**Ostavila je trag u nama**“ – dokumentarni film, omaž Neveni-Neni Kostić (1968-2011). *Nena* je bila aktivistkinja Žena za mir, Leskovac i Mreže Žena u crnom Srbije, od 1999. *Nena* je, između ostalog, bila i jedna od koordinatorke aktivnosti Ženskog suda i tu je utkala svoju neumornu aktivističku strast, posvećenost, znanje, solidarnost...

Ženski sud: feministički pristup pravdi (Šta je Ženski sud?)

Šta je feministički pristup pravdi? Istorijat i proces organizovanja Ženskog suda)

Miloš Urošević, Žene u crnom, Beograd

Svedokinje govore o svom iskustvu svedočenja na Ženskom sudu u Sarajevu (O čemu sam svedočila? Šta je za mene značilo svedočenje na ŽS?). Govorile su:

Rejha Avdić, udruženje Žene Srebrenice, Tuzla, Bosna i Hercegovina

Jasminka Bogdanovska, Tetovo, Makedonija

Marijonka Anastasovska, Veles, Makedonija

Binasa Džigal, Ženski glas, Priboj

Mirjana Mijailović, Žene za mir, Leskovac

Projekcije dokumentarnih filmova o završnom događaju – Ženski sud u Sarajevu (maj 2015.)

- *Feministički pristup pravdi* – autor Noah Pintarić, trajanje 09.40 minuta
- *Ženski sud, Sarajevo* – autorka Berina Džamailović, trajanje 5.26 minuta
- *Učinci Ženskog suda* i razgovor sa publikom

Učestvovala su:

Savka Todorovska, Savet za rodnu ravnopravnost, Skopje

Slavica Stanojlović, udruženje žena Peščanik, Kruševac

Milka Rosić, Žene za mir, Leskovac

Staša Zajović, Žene u crnom, Beograd

Publika je pratila izlaganja sa izuzetnom pažnjom, posebno žene koje su iznele brojne predloge o održanju 'malog Ženskog suda' u njihovom gradu. Smatraju da su najvažnija pitanja kojima bi se bavio taj Ženski sud: etnička diskriminacija i diskriminacija na radnom mestu, tj. degradacija ženskih radnih prava prava usled pljačkaške kriminalne privatizacije. ŽuČ i Žene za mir su se obavezale da će organizovati taj 'mali ŽS' tokom 2016. godini. Na ovoj promociji bili su prisutni i mediji.

3. **Predstavljanje ŽS, Sarajevo, 10. decembar** - povodom Dana ljudskih prava na sastanku temu Mreže za izgradnju mira, koalicije 97 organizacija civilnog društva iz BiH, govorila je Jadranka Miličević, Fondacija 'Cure'.

- 4. Promocija Ženskog suda - međunarodni nivo** - aktivistkinje Žena u crnom su učestvovala na brojnim međunarodnim konferencijama i predstavile process organizovanja ŽS, završni događaj u Sarajevu, feministički pristup pravdi. Navodimo neke od tih događaja:
- **Berlin, Nemačka, 18, 19. i 20. oktobar.** na konferenciji Dealing with the Past in Spaces, Places, Actions, and Institutions of Memory: A comparative Reflection on European Experience (*Suočavanje s prošlošću – prostori, mesta, akcije i institucije sećanja: Usporedno promišljanje o evropskom iskustvu*) o ŽS govorila je Staša Zajović, ŽuC.
  - **Madrid, Španija, 27. oktobar** – predavanje u Institutu za filozofiju i društvena istraživanja (Instituto de filosofía e investigaciones sociales) Staša Zajović držala sam predavanje od 2 sata o feminističkom pristupu pravdi a posebno o ŽS, bilo je prisutno preko 20 naučnika/ca – istoričara, antropologa, par umetnika/ca.
  - **Milano, 21. novembar** – O ŽS je govorila Staša Zajović u Ženskoj kući u Milanu (Casa delle donne di Milano, predavanju je prisustvovalo preko 50 aktivistkinja iz Milana i drugih gradova severne Italije.
  - **Torino, 23. novembar** – o ŽS i feminističkom pristupu pravdi govorila je Staša Z. u Kulturnom centru grada Torina; događaj su organizovale Žene u crnom iz Torina a prisustvovalo je oko 100 osoba.
  - **Verona, 25. novembar** – o ŽS govorila Staša Z. u gradskoj biblioteci a u organizaciji žena u crnom, Verona.
  - **Venecija, 14. decembar** – na međunarodnoj konferenciji „1995-2015. – 20 godina hladnog mira u Bosni i Hercegovini“ (1995 – 2015, 20 anni di pace fredda in Bosnia ed Herzegovina), u sesiji Pravda žena (Giustizia delle donne) o ŽS su govorile: *Rejha Avdić*, udruženje žena Srebrenice, Tuzla, BiH; *Staša Zajović*, Žene u crnom, Beograd i *Marianita D’Ambrogio*, Žene u crnom, Padova. Konferencija je održana u organizaciji Univerziteta Ca’Foscari, Venecija.

U isto vreme brojni istraživači/ce, aktivistkinje međunarodnih mreža, novinari/ke posetili su ŽuC, kao i Fondaciju ‘Cure’ i razgovarali o ŽS. Navodimo samo neke od ovih susreta:

- **27. novembar** – razgovor (telefonski) Grace Harbour, tužiteljkom (prosecutor) na Međunarodnom sudu za bivšu Jugoslaviju (ICTY), kao i članicom organizacije Pacifičkog Azijskog Foruma o ženama, pravu i razvoja (Asia Pacific Forum on Women, Law and Development). Zanimala su je iskustva ŽS, posebno radi priprema na organizovanju ŽS. Razgovor je vodila sa Stašom Zajović.
- **11. decembar, Sarajevo** – tokom posete Fondaciji CURE Marsha Henry (Associate Professor, Gender Institute and Deputy Director, Centre for Women Peace & Security) na The London School of Economics and Political Science razgovarala o ŽS sa Jadrankom Miličević, Fondacija CURE.

IV Video aktivizam

Video aktivizam podrazumeva realizaciju video materijala u vezi sa feminističkim pristupom pravdi, a ovom periodu radna grupa u koordinaciji filmske rediteljke Jelene Marković i montažerke Marije Arandžević radila je na filmskoj arhivi događaja u Sarajevu.

Umetničko osmišljavanje ŽS u Sarajevu: Angažovani umetnički kolektivi (Multimedijalni centar/*Led art/ Art klinika, Novi Sad, Dah teatar, Act Women, Škart, Beograd*), Grupa za video aktivizam Žena u crnom, kao i pojedinke (*Marija Arandžević, Marija Vidić, Jelena Marković, Vahida Ramujkić i druge/i*). Ovaj umetničko-aktivistički tim, zajedno sa svedokinjama, osmišljavao je ceo umetnički program – izložbe, scenske akcije, performanse tokom Ženskog suda u Sarajevu.

U ovom izveštajnom period urađeni su sledeći dokumentarni filmovi:

- **Ženski sud – feministički pristup pravdi, Leskovac, 17. novembar (6:48 min)** – promocija završnog događaja u Sarajevu.
- **„Žene, mir, pravda – govore svedokinje“ (7:39 min)** – dokumentarni film o delu svedočenja na ŽS u Sarajevu, maj 2015.

Grupa za video aktivizam je u ovom periodu uradila prevod i titl za sledeće dokumentarne filmove o ŽS – događaj u Sarajevu:

- **Ženski sud – feministički pristup pravdi (9:40 min.)** – dokumentarni film autora Noah Pintarić iz Zagreba; film je preveden i titlovan na engleski, italijanski i španski jezik.
- **Ženski sud, Sarajevo (5:26 min)** – autorke Berina Džamailović; film je preveden i titlovan na engleski, italijanski i španski jezik.
- **Govor Malale Jusafzai u UN (37:04 min.)**
- **Kakenia Ntaja - devojčica koja je tražila školu (15:15 min.)**

V Publikacije - U ovom izveštajnom periodu priredile smo sledeće izdavačke jedinice:

- **Pripremni materijal za ŽS u Sarajevu** (saopštenja, pravila ŽS, program, medijski info paket, leci, itd.; na albanskom BHS jezicima, engleskom jeziku)
- **Ženski sud: O procesu organizovanja ŽS:** na srpskom jeziku (123 str.) i engleskom (136 str.); publikacija sadrži ri teksta sledećih autorki: *Rada Iveković:* Nasilje i iscijeljenje: ratno i poratno razdoblje od prve generacije i poslije nje; *Daša Duhaček:* Ženski sud: feministički pristup ne/pravdi i *Staša Zajović:* Ženski sud- feministički pristup pravdi - Osvrt na proces organizovanja Ženskog suda; knjigu su uredile Daša Duhaček i Staša Zajović a izdale je žene u crnom i Centar za ženske studije iz Beograda.
- **O Ženskom sudu u Sarajevu:** Brošura koja sadrži tekstove regionalnih i međunarodnih autora i autorki, feminističkih mreža - brošura ima 48 stranica.

- **Transkripti sa 'Zajedničkih promišljanja završnice u Sarajevu'** (Beograd, 20 maj i 10. jun i Vrnjačka Banja (19. i 20. jun - 32 str.).
- **Transkripti sa ŽS u Sarajevu:** Svedočenja, izlaganja sesija o internacionalističkoj ženskoj solidarnosti, itd.); 60 stranica.
- **Izveštaj sa sastanku svedokinja na ŽS, Crna Gora** – 6. str
- **Transkript regionalnog sastanka svedokinja sa Ženskom sudu u Tivtu** – 37 str.
- **Izveštaj o regionalnom sastanku svedokinja na ŽS, Tivat** – 23 str.
- **Transkript svedočenja svedokinja na Ženskom sudu u Sarajevu** – 60 str.
- **Transkript regionalnog susreta svedokinja na Ženskom sudu u Vrdniku** – 20 str.
- **Izveštaj o regionalnom sastanku svedokinja u Vrdniku** – 16 str.

VI Buduće aktivnosti Ženskog suda

1. Umetničko-aktivistički angažman u vezi sa Ženskim sudom

Rad na dokumentarnom filmu o ŽS - februar, mart, april, maj

Radna grupa: režiser Filip Markovinović (Art klinika, Novi Sad), režiserka Dijana Milošević (Dah teatar), režiser Zoran Solomun, Berlin, montažerka Marija Arandžević, members of Group for Video activism of WiB (Marija Vidić, Zinaida Marjanović and others)

- **Rad na Women's book of testimonies (Ženska knjiga svedočenja)** – prikupljanje svedočenja, lektura, redakcija, ostali segmenti knjige – februar, mart, april, maj

Radna grupa: coordinated by WiB (Staša Zajović with support of Maša Malešević, Miloš Urošević and others), feminističke terapeutkinje, ekspertkinje/saradnice ŽS, recenzentkinje (Nadežda Čačinović, Dragica Vujadinović, prelom Marija Vidić, Dizajn (Škart), itd.

2. Prezentacija Ženskog suda u Srbiji

5. mart - Predstavljanje Ženskog suda, Novi Sad, Rodne studije, Univerzitet Novi Sad

Učestvuju: *Svedokinje:* Vesna Đorđević (Zrenjanin), Marija Kovačev (Novi Bečej) i Suvada Selimović, Đulići, BiH, Nadežda Kostić (Kruševac)

Ostale: ekspertkinje/saradnice ŽS (Tanja Đurić Kuzmanović, Maša Malešević, Svenka Savić), recenzentkinja Dragica Vujadinović, Miloš Urošević i Staša Zajović (ŽUC)

Logistika: Ljiljana Radovanović, Svenka Savić

Prijepolje – održaće se tokom druge polovine aprila, datum, kao i ostali će biti naknadno određeni

3. Promocije Ženskog suda – Crna Gora

7. mart, Podgorica (ili Kotor)

Učestvuju: svedokinje (Zumra Šehomerović i Kadefa Rizvanović, BiH), svedokinje ŽS iz Crne Gore, koordinacija i logistika 'Anima' Kotor

4. Feministički diskusioni kružok – o feminističkom aktivizmu

1, 2. i 3. april – Kotor

Učestvuju: svedokinje ŽS iz Srbije i u Crne Gore, aktivistkinje ŽUC, Beograd, Anima, Kotor- na ovom ženskom mirovnom susretu učestvuje ukupno 20 žena

Organizuju: Anima, Kotor i ŽUC, Beograd, a program će biti poslat najkasnije do polovine marta

5. Regionalni susreti svedokinja – feministička etika brige

20, 21. i 22. maj – Vrdnik, Vojvodina

Učestvuju: svedokinje na ŽS i organizatorke ŽS

Organizuje: ŽuC, uz podršku 'Anima', Kotor Centra za žene žrtve rata, Zagreb, Fondacija CURE, Sarajevo

5. Godinu dana posle Sarajeva...

Ljubljana, 9. jun, Ljubljana, Socijalni centar 'Rog'

Promocija *Ženske knjige svedočenja* i dokumentarnog filma o ŽS

Logističarka: Mirjana Učakar, Ptuj, Slovenija, svedokinja na ŽS

Organizatorke: Centar za žene žrtve rata, Zagreb, Žene u crnom, Beograd

Na promociji će učestvovati svedokinje na ŽS iz BiH, Hrvatske, Slovenije, Srbije...

Definitivan dogovor biće postignut na regionalnom sastanku svedokinja (maj 2016.)

Dogovor o ovome biće postignut na regionalnom sastanku svedokinja!

Izveštaj su pripremile Žene u crnom, uz podršku Anime iz Kotora, Centra za žene žrtve rata iz Zagreba i Fondacije Cure iz Sarajeva.

Beograd, februar 2016.